

Actualitatea permanentă a antropologiei. Omagiu lui Claude Lévi-Strauss la un centenar de viață

Gheorghică Geană,
Universitatea din București

Résumé: *En hommage à Claude Lévi-Strauss à l'occasion du centenaire de vie de celui-ci, l'auteur met en évidence „l'actualité permanente de l'anthropologie”, tel qu'on peut la reconnaître dans l'œuvre de l'illustre savant français. La démonstration est concentrée sur trois points d'argumentation : 1) la sympathie pour le monde archaïque, 2) structure et mythe comme thèmes „sans âge”, et 3) un style dans lequel se combinent le sensible et l'intelligible.*

Mots-clef: Claude Lévi-Strauss, populations archaïques, structure, mythe, style, musique
Cuvinte-cheie: Claude Lévi-Strauss, populații arhaice, structură, mit, stil, muzică

La 28 noiembrie 2008, eminentul antropolog francez Claude Lévi-Strauss a trecut pragul vârstei de 100 ani! Pentru orice individ această vârstă vine ca un dar divin, dar în cazul de față, fiind vorba de un antropolog, ne place să credem că o asemenea vârstă este, în plus, și rezultatul contaminării profesionale cu înțelepciunea speciei umane, pe care el a cercetat-o în lunga sa carieră.

În conștiința multor contemporani, rostind „Claude Lévi-Strauss” spunem „structuralism” și, în mod reciproc, rostind „structuralism” spunem „Claude Lévi-Strauss”. Mai mult decât atât, nimic nu ne împiedică să riscăm o comparație : într-adevăr, se poate aprecia fără teama de a greși că prestigiul acestei personalități în aria științelor social-umane este comparabil cu prestigiul lui Albert Einstein în aria științelor naturale. Din punctul de vedere al rezonanței în atmosfera timpului, personalitatea lui C. Lévi-Strauss prezintă un paradox : numele său este foarte popular

și, totuși, opera sa nu se adresează câtuși de puțin nivelurilor de jos sau medii de inteligibilitate ; dimpotrivă, prin stilul în care sunt exprimate, ca și prin profunzimea ideilor încorporate, scrierile sale par destinate unei elite intelectuale. Atunci cum se explică popularitatea autorului lor ? Actualitatea permanentă a antropologiei ar putea fi un răspuns la această întrebare. Dacă-i așa, atunci rămâne să descoperim în ce constă această actualitate.

Elev și martor al lumii arhaice

Un prim argument are drept punct de plecare caracteristica omului de a fi *cea mai dinamică* dintre speciile ce trăiesc pe planeta noastră. Societatea – ca mediu de existență specific omului – se schimbă în ritm alert, așa încât problemele sociale alimentează în permanență actualitatea științelor social-umane. În vastul sistem al disciplinelor ce studiază realitatea

socială (sociologie, psihologie, economie, drept și încă altele), antropologia (cea socială, în particular) se individualizează prin predicția accentuată pentru *cercetarea culturilor așa-zis „primitive”*. James Frazer a fixat această înclinație printr-o definiție memorabilă: „Antropologia socială – afirma antropologul britanic – este embriologia gândirii și a instituțiilor umane” (1913, 162). Rațiunea acestei înclinații? – Convingerea că nu putem înțelege pe deplin fenomenele prezente decât scrutându-le originile, adică făcând uz de ceea ce Ernest Nagel (1961, 25) numea „explicație genetică” (de fapt, mai corect spus, „genezică” – spre a evita confuzia cu terminologia de ordin biologic).

Claude Lévi-Strauss s-a înscris în mod original în această strategie a cercetărilor de tip antropologic. Fără a-și reprima o vocație speculativ-filosofică incontestabilă, el a practicat cu egal talent cercetarea de teren¹, pentru care a descins în mijlocul unor populații arhaice din Brazilia (Nambikwara, Bororo, Caduveo). Nu e cazul să desfășurăm acum rezultatele acelor investigații. Mereu actuală ne apare, în schimb, atitudinea sa de simpatie față de populațiile acelea, izolate geografic și subdezvoltate tehnic în raport cu auto-numita lume „civilizată” – ambele tipuri de societăți viețuind însă pe aceeași planetă și fiind, deci, părtașe la destinul aceleiași specii. Exemplare sunt în acest sens cuvintele cu care ilustrul savant își încheia lecția de inaugurare a catedrei de antropologie socială de la Collège de France, eveniment petrecut în ziua de marți, 5 ianuarie 1960 (în pofida lungimii, paragraful merită reprodus în întregime): „Veți îngădui, stimați colegi, ca, după ce la începutul acestei prelegerii am adus un omagiu maeștrilor antropologiei sociale², cuvintele de la urmă să rămână pentru acei sălbatici, a

căror persistență din umbră ne oferă o dată mai mult modul de a atribui faptelor umane adevăratele lor dimensiuni: bărbați și femei care, chiar în clipa când eu vorbesc, la mii de kilometri de aici, în cine știe ce savană mistuită de lianele flăcărilor sau în vreo pădure udată de ploaia șiroindă, se întorc în campament spre a împărți o rație pricăjită și spre a-și invoca împreună zeii; acești indieni de la tropice și semenii lor din toată lumea care m-au învățat din puțina lor știință, unde se păstrează, totuși, esențialul cunoștințelor pe care dumneavoastră m-ați însărcinat să le transmit altora; sortiți, vai!, extincției, în curând, sub șocul maladiilor și al modurilor de viață – pentru ei și mai oribile – pe care noi li le-am furnizat; oameni față de care eu am contractat o datorie de care nu mă voi simți eliberat chiar dacă, în locul unde m-ați așezat, aș putea să-mi justific tandrețea ce mi-o inspiră și recunoștința ce le-o port, continuând a mă înfățișa așa cum am fost printre ei și așa cum aș dori să nu conțenesc a fi printre dumneavoastră: *elevul lor și martorul lor*” (Lévi-Strauss, 2003a, 44 – italicele mele, G.G.).

Există și o ipostază teoretică a acestor mărturisiri (care sunt sincere, dar festive, ocazionale). În 1952, în eseu „Rasă și istorie” (inclus ulterior în volumul *Le racisme devant les sciences*, apărut sub egida UNESCO, apoi în *Anthropologie structurale deux*), Lévi-Strauss atrăgea atenția asupra contradicției ce marchează relația dintre *diversitate* și *unitate*, atunci când acești termeni se referă la structura umanității. Soluția lui – care vizează echilibrul între contrarii – stă sub semnul definitivului: „[C]hiar dacă această contradicție este insolubilă, datoria sacră a omenirii este de a păstra cei doi termeni ai săi ce se înfățișează spiritului în aceeași

1. Reamintim, dacă mai este cazul, că simpla reflecție teoretică sau filosofică despre om nu-i suficientă pentru recunoașterea de către comunitatea științifică de specialitate a identității de „antropolog”; criteriul decisiv pentru o astfel de acceptare este cercetarea de teren (desemnată în limbajul standard de limbă engleză al antropologiei prin termenul *fieldwork*).
2. La începutul prelegerii, Claude Lévi-Strauss aducea omagiul său unor pionieri ai antropologiei sociale precum: Franz Boas, A.R. Radcliffe-Brown, B. Malinowski, Émile Durkheim, Marcel Mauss etc.

măsură, de a nu pierde niciodată din vedere pe unul în avantajul exclusiv al celuilalt; de a se feri, neîndoielnic, de un particularism orb, care ar tinde să rezerve unei rase, unei culturi, sau unei societăți privilegiul umanității; dar, de asemenea, de a nu uita niciodată că nici o fracțiune a omenirii nu dispune de formule aplicabile ansamblului și că o omenire contopită într-un fel de viață unic e de neconceput, întrucât aceasta ar fi o omenire osificată” (Lévi-Strauss, 2003a, 420). Claude Lévi-Strauss a anticipat, astfel, cu trei-patru decenii tensiunile dintre particular și universal, local și global, generate de fenomenul globalizării.

O concluzie *ad hoc* relevă că studierea societăților arhaice, în fond complementare societăților moderne cu care cele dintâi coexistă în timp și pe planetă, asigură antropologilor o viziune completă asupra problemelor umanității și, adesea, conferă perspectivei antropologice o autoritate privilegiată asupra acestor probleme.

Două teme fără vârstă : *structura și mitul*

Un al doilea argument privitor la actualitatea permanentă a antropologiei iese în evidență îndată ce pătrundem mai adânc în ansamblul de teme pe care antropologul francez le-a abordat. Antropologia este un veritabil imperiu al cunoașterii, iar în acest vast spațiu intelectual Lévi-Strauss s-a simțit în largul său. El s-a ocupat de probleme precum : organizare socială, rudenie, lingvistică, rasă și cultură, mitologie, artă – de fiecare dată punând în joc un remarcabil potențial de analiză și de interpretare teoretică. În acest context, două ni se par *temele* care pun ordine, constant, în întreaga lui operă : conceptul de *structură* și *mitul* ca formă de manifestare a mentalității.

Noțiunea de „structură” este prezentă (chiar dacă în variate ipostaze) în cvasi-totalitatea disciplinelor științifice. Lévi-Strauss era îndreptățit, prin urmare, să considere „structura” nu doar un concept antropologic (sau „etnologic”, ca să folosim chiar termenul său), ci un concept cu valoare epistemologică

(2005, 332). În viziunea sa, însă, structura este un model ce reprezintă realitatea, dar această reprezentare seamănă prea puțin cu un reflex morfologic. Ea este mai degrabă un construct mental, elaborat de cercetător pe baza câtorva elemente din realitate și îndeplinind o funcție euristică : aceea de ghid în cunoașterea mai profundă a realității. Aspectul de reprezentare nu este, totuși, unul neglijabil. Din acest punct de vedere, structura este un ansamblu de elemente alcătuit împreună o entitate de tip *transformațional*. Matematicienii utilizează această denumire pentru a desemna o mulțime ale cărei elemente se schimbă succesiv, câte unul sau mai mult de unul deodată, în diverse momente ale timpului ; de fiecare dată când suferă o asemenea transformare, mulțimea rămâne recognoscibilă ca atare, astfel încât la sfârșitul procesului de transformare, atunci când toate elementele au fost substituie sau înnoite, întregul își păstrează identitatea – o identitate diacronică, firește, dar una în care transformările succesive produc îmbogățire, nu alterare, iar configurația prezentă se simte solidară cu configurația inițială.

În planul propriu-zis al antropologiei, această viziune transformațională despre structură scoate structuralismul lévi-straussian de sub un reproș a cărui țintă a fost adesea : acela că ar ignora dimensiunea diacronică a realității social-culturale. Dar conceptul de structură ca model transformațional își poate afla utilitatea și în contexte neașteptate. Iată, spre exemplu, problema legăturii dintre fondul antropologic *originar* al poporului român și fondul lui antropologic *actual*, corespunzător unui anumit prezent istoric. Un istoric român contemporan, Lucian Boia, și-a câștigat o notorietate amplă (atât în țară, cât și în străinătate), prin plasarea în domeniul imaginarului mitologic a oricărei tentative de reconstituire a trecutului românilor. Tezele de bază ale concepției lui Lucian Boia (2002) sunt afirmații de acest fel : „Ceea ce numim îndeobște istorie este *discursul* nostru despre istorie, este imaginea, inevitabil incompletă, simplificată și deformată, a trecutului pe care prezentul o recompune fără încetare”

(p. 51 – italicele mele, G.G.) ; „El [= istoricul] produce un gen de «ficțiune» cu materiale «adevărate»” (*ibidem*) ; „*nu există istorie obiectivă*, și nu numai că nu există, dar nici nu poate exista” (p. 52, italicele în orig.) ; „Există un proces inevitabil de *mitificare a istoriei*” (p. 53, italicele în orig.)³. Această concepție atinge apogeul proastei consecvențe la sfârșitul capitolului II, „Originile”. Acolo, după ce expune principalele teorii istoriografice privind originea românilor – teorii în care sunt invocați drept strămoși fie dacii, fie romanii, fie slavii, fie (prin sinteză) daco-romanii –, Boia se lansează într-un exercițiu retoric, în care se întreabă și își răspunde singur (făcând uz, din punct de vedere stilistic, de „pluralul autorului”) : „Am putea fi întrebați care este opinia noastră cu privire la ponderea diverselor elemente alcătuitoare ale poporului român. Răspunsul este că nu avem nici un răspuns, pentru simplul motiv că, pusă așa, problema apare formulată dintr-o perspectivă strict mitologică. Răspunzând, nu am face decât să ne alăturăm unuia sau altuia dintre miturile fondatoare în circulație. Românii sunt români, nu sunt nici daci, nici

romani, nici slavi” (pp. 176-177). Și autorul continuă : „Insistența asupra rădăcinilor autohtone valorizează în primul rând fondul biologic al originilor. Dar prin ce se manifestă acesta : prin sânge, prin gene ? Există un sânge românesc, există o genă specific românească, sau dacică, sau daco-romană ?” (p. 177). Aceste rânduri sunt o ilustrare paradigmatică a faptului că în spatele unei maniere excesiv concrete de a gândi stă la pândă infantilismul⁴. Să-l urmărim însă îndeaproape pe autor : „Dar astăzi, cu cine se aseamănă mai mult românii : cu dacii, cu romanii ori cu slavii, sau cu popoarele Europei contemporane ? (...) Oricât de diferiți ar fi românii de germani, să zicem, [ei] sunt mult mai apropiați *astăzi* de aceștia decât de strămoșii daci și romani” (*ibidem*). Pusă în asemenea termeni – care îngăduie comparația și ierarhizarea între sincronicitate și diacronicitate –, problema este din pragul locului falsă. Fiecare dintre cele două perspective își are semnificația și importanța ei. În contextul de față, semnificativă apare problema diacronicității, dar pentru lămurirea ei concep- tul lévi-straussian de structură ca model

3. În general, această concepție este viciată de o confuzie : discursul istoriografic nu produce mituri, ci adevăruri. Acestea sunt, desigur „incomplete” (ca să-l cităm pe Lucian Boia), totuși incompletitudinea nu le plasează în registrul imaginarului ! Imaginarul evocă, bineînțeles (deși nu în mod obligatoriu), ficțiunea, însă un adevăr incomplet nu este echivalent cu o ficțiune ! De altfel, într-o perspectivă epistemologică riguroasă, nici științele naturii nu se bazează pe adevăruri absolut obiective. Presupunând că două sau mai multe persoane măsoară lungimea aceluiași obiect fizic, rezultatele măsurătorilor se vor diferenția pe un spectru de câțiva milimetri – dar *se vor diferenția* ! Este ceea ce s-a numit „ecuația umană”, sau pur și simplu „factorul uman” (cf. Kaplan, 1964, 128). Cu atât mai mult intervine ecuația umană în cunoașterea socio-umană, unde înclinația subiectivă face imposibilă o cunoaștere „valoric liberă” (*value-free*) (a se vedea, de ex., Nagel, 1961, 485-502). Așa stând lucrurile, „problema metodologică e nu *dacă*, ci *care* sunt valorile [în înțelesul de înclinații subiective – notă G.G.] implicate în cercetare și cum trebuie să fie ele empiric întemeiate” (Kaplan, 1964, 387 – italicele în orig.). Ar fi de dorit să se înțeleagă din toate aceste considerații că problemele subiectivității în cunoașterea socio-umană (implicit în cunoașterea istorică) au fost semnalate cu mult timp în urmă și și-au primit și răspunsurile – calme, profesionale – dinspre filosofia științei (vezi sursele citate, dar și altele), precum și dinspre sociologia cunoașterii, începând cu Karl Mannheim (vezi o expunere sintetică a acestui domeniu în Hamilton, 1974).
4. Naivitatea din acest mod de a gândi transformă în bumerang întrebarea prin care Lucian Boia i-a răspuns lui Eugen Simion, atunci când acesta i-a reproșat felul peiorativ de a interpreta miturile istorice naționale ; replica interogativ retorică a istoricului – „Să înțelegem că n-avem nevoie de istorici inteligenți ?” (Boia, 2002, 16 ; cu recidivare în 17) – cade în zona psihanalizei ! ...

transformațional se dovedește mult mai util decât întrebarea dacă există un sânge specific românesc, sau dacă românii de astăzi mai au în organismul lor biologic gene dacice și romane. Simplu spus, un popor (inclusiv poporul român, desigur) poate fi privit ca o entitate transformațională, pe care timpul istoric a supus-o unor schimbări de elemente etnice, dar care și-a conservat identitatea – o identitate bio-spațio-temporală dinamică, în stare să se adapteze încercărilor celor mai dificile („ispitelor”, ar zice Mircea Vulcănescu), să asimileze elemente noi și să se înfățișeze timpului prezent cu configurația ce se oferă ca atare, oricui dorește să o perceapă.

În privința mitului, rar se poate găsi în istoria intelectuală a umanității o personalitate care să se fi dedicat cu atâta stăruință cunoașterii mecanismelor de funcționare a miturilor precum a făcut-o Claude Lévi-Strauss. Cele patru volume monumentale apărute sub titlul *Mythologiques* (1964-1971) stau mărturie în acest sens. Așa cum se știe, Mircea Eliade a dobândit și el un prestigiu mondial în domeniul exegezei mitologice. Liniile de gândire ale celor doi savanți s-au despărțit însă. În vreme ce Eliade, ca istoric al religiilor, plonja în timp în căutare de arhetipuri și de mituri originare, Lévi-Strauss, mai fidel – ca antropolog – față de metoda comparativă interculturală, ignora voit originile, explorând în schimb cu voluptate variantele aceluiași mit. Cum mărturisește el însuși : „De vreme ce un mit se compune din ansamblul variantelor sale, analiza structurală va trebui să le ia în considerare pe toate în același

mod” (Lévi-Strauss, 1978, 262). Mergând pe rețelele epice și descoperind imaginile relevate de această analiză, ajungi adesea să te minunezi nu numai de sofisticatul aparat structuralist utilizat în analiză, ci poate chiar mai mult de frumusețea în sine a substanței mitologice. Și nu o dată câte un episod dintr-un mit sud- sau nord-american vine să-ți provoace simțul comparativ și să reitereze ideea de „unitate psihică a omenirii”⁵, prin analogia cu un laitmotiv din propriul nostru fond apercceptiv. Cum să nu te gândești la dacii noștri când află că, atunci când se apropie furtuna, indienii Kayapó încearcă să o alunge cu amenințări și strigăte războinice (Lévi-Strauss, 1995, 263)? Sau chiar la Fecioara Maria când, într-un alt mit, apare o eroină însărcinată de soare (Lévi-Strauss, 1998, 244, 246)?

Și totuși, nu e cumva anacronică această satisfacție rezultată din cuminecarea cu o înțelepciune de extracție arhaică? Nicidecum; nu poate fi anacronic ceva ce face parte din esența omului! Într-adevăr, deși în ultimul secol și jumătate cunoașterea științifică a fost dominată în mare parte de metodologia pozitivistă, iar, în plus, chiar la nivelul vieții cotidiene, omul modern s-a orientat spre un pragmatism dizolvant, mitul a rămas și va rămâne o componentă esențială a ființei umane. Există toate motivele să parafrazăm (prin referirea la „mituri” în loc de „rituri”) cuvintele pe care vulpea i le adresează Micului Prinț, în povestea moral-filosofică pentru copii mari a lui Antoine de Saint-Exupéry, și să spunem cu toată convingerea : „Miturile sunt necesare!” („*Il faut des mythes!*”).

5. Existența unor „similitudini culturale”, adică a unor fapte culturale asemănătoare, la populații îndepărtate din punct de vedere geografic, a fost explicată în secolul al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea prin două teorii opuse : fie prin *difuziune* (răspândirea elementelor culturale de la o arie geografică la alta, odată cu migrațiile, războaiele etc.), fie prin *unitatea psihică a omenirii* (adică prin structura unitară a indivizilor ce alcătuiesc specia umană, indiferent de rasă, arie geografică, treaptă de dezvoltare economico-socială etc.). Difuzionismul își are originile în opera lui Friedrich Ratzel, în timp ce teoria unității psihice este legată de opera lui Adolf Bastian și în mod special de sintagma acestuia, „ideile elementare ale omenirii” (*Elementargedanken der Menschheit*). Istoria culturală reală confirmă în unele cazuri prima teorie, în altele lasă deschisă calea spre admiterea celeilalte teorii.

Stilul : o reconciliere între sensibil și inteligibil

Un al treilea argument (fără a pretinde că n-ar mai fi și altele) care proiectează antropologia lui Claude Lévi-Strauss pe coordonatele unei permanente actualități ne este livrat de *stilul* în care antropologul francez se exprimă. Spunând aceasta, avem în vedere nu doar scrisul său, ci în general felul său de a gândi. Cu certitudine, Lévi-Strauss se află printre puținii antropologi contemporani (de nu cumva e chiar singurul!) care se remarcă nu numai prin contribuțiile propriu-zis științifice, ci și prin stilul implicării în abordarea temelor antropologice. În această privință, istoria antropologiei nu a mai cunoscut un caz similar de la Ruth Benedict încocoace. Antropoloaga americană posedă o harismă aparte, remarcabilă imediat și sursă a unei desăvârșite îmbinări de admirație și respect față de persoana ei. În 1934, Ruth Benedict publica *Patterns of Culture* – capodopera sa, o carte mai curând mică decât mijlocie ca număr de pagini, dar care a fascinat în epocă și care nu și-a epuizat nici astăzi valoarea. Esența culturii, relația dintre individ și cultură, normal și patologic în cultură, configurațiile culturale, relativismul cultural – iată câteva dintre problemele principale dezbătute în carte. Aceasta a dobândit însă în plus o aură specială printr-o intrinsecă dimensiune estetică, scoasă în evidență tocmai în deceniile ce aveau să urmeze, de exegeți precum Margaret Mead (1974), Richard Handler (1986), Judith Modell (1989). Așa cum avea să demonstreze Modell (1989, 27 și urm.), conceptul de *pattern*, dezvoltat de Ruth Benedict, avea rezonanțe cu ideile estetice din anii 1920, îndeosebi cu cele promovate de „grupul Bloomsbury” în Anglia și cu poezii „imagiști” din Anglia și Statele Unite (al căror program fusese formulat de Ezra Pound). Însăși noțiunea de „cultură” exprimă la Benedict o operă de artă, iar culturile (în

pluralitatea lor) apar drept „constelații stilistice și psihologice” (*ibidem*).

Prin comparație, deși susținut de un nume foarte prestigios, stilul lui Claude Lévi-Strauss nu este unul popular; așa cum am spus la început, avem de-a face în acest caz cu un veritabil stil elitist. Fraza elaborată etalează o excepțională forță teoretică, însoțită, totuși, de o tendință speculativă nu întotdeauna îmbietoare la lectură pentru un antropolog obișnuit, familiarizat mai mult cu fapte de teren decât cu volute speculative. Asemenea dificultăți sunt estompeate însă de câte o imagine sau metaforă ce înlesnește accesul la idee, conferindu-i acesteia calitatea de a fi memorabilă. În fruntea acestor figuri de stil trebuie așezată definiția metaforică a antropologului; așadar: „Antropologul este astronomul științelor sociale” (Lévi-Strauss, 1978, 460), ceea ce vrea să însemne că acest tip de om de știință nu studiază doar o anumită cultură, ci toate constelațiile culturale, mai apropiate sau mai îndepărtate de locul unde el se află; este un mod plastic de a sugera predilecția clasică a antropologiei pentru cercetarea „altor culturi”, ce alcătuiesc, împreună cu mediul cultural al cercetătorului, mozaicul policrom al spiritului uman. O metaforă de o rară frumusețe și forță de sugestie este aceea care vine să constituie chiar titlul uneia dintre lucrările principale ale lui Lévi-Strauss: *La pensée sauvage / Gândirea sălbatică*. Forța sugestivă a acestei expresii constă în dualitatea ei semantică⁶: în limba franceză, cuvântul *pensée* desemnează pe de o parte facultatea umană de a raționa, precum și actul în sine al raționării, iar pe de altă parte reprezintă numele unei flori delicate și foarte discrete, numită în românește „pansea” (cu diminutivul „panse-luță”) și fixată în limbajul științific prin numele latin *Viola tricolor*. Farmecul și modestia acestei flori exprimă tocmai condiția gândirii arhaice, fără de care spiritul uman ar fi mai sărac – și în frumusețe, și în conținut.

6. Această dualitate atinge desăvârșirea, prin evitarea formulei „la pensée des sauvages”/ „gândirea sălbaticilor”, care ar fi suprimat însăși posibilitatea metaforei.

Evident, numai expresivitatea scriiturii nu e un argument suficient pentru a privi prestația lui Lévi-Strauss sub specia actualității permanente. Stilul nu este, însă, în această operă vastă un scop în sine; funcția acestei expresivități este surprinsă de o exegetă astfel: „Întotdeauna această obsesie reușită: a reconcilia *sensibilul și inteligibilul*” (Clément, 2003, 121). Ei bine, avem în această reconciliere motivul căutat; credibilitatea lui constă în faptul că *sensibilul și inteligibilul sunt doi poli care structurează însăși ființa umană!* Ne întorcem acum pentru o clipă la Ruth Benedict, fiindcă o sinteză asemănătoare a fost relevată și în registrul profund al activității ei. S-a vorbit, într-adevăr, în cazul antropoloagei americane⁷, despre o *aesthetics of hardness*, ceea ce s-ar traduce prin o „estetică a temeiniciei”, sau a „autenticității”, care ar acționa pentru personalitatea artistului ca un model „tare”, impus de forme ale tradiției, bazate pe sinceritate (a se vedea Handler, 1986, 128-132). În acest cadru, personalitatea artistului pune în joc, prin combinare, *pasiunea și intelectul*. Tot o reconciliere, așadar, ca și în cazul lui Lévi-Strauss; mai mult decât atât, cele două perechi de termeni (sensibil-inteligibil și pasiune-intelect) par reductibile una la cealaltă. Există însă și o deosebire izbitoare: dacă la Ruth Benedict (și Edward Sapir) reconcilierea se realizează prin intermediul poeziei⁸, la Claude Lévi-Strauss mijlocitoare este muzica.

Aici se deschide un orizont captivant, întru explorarea căruia nu ne vom putea avânta prea mult, fiindcă nu el face obiectul expres al demersului de față. Nu se poate, totuși, trece peste muzică atunci când vorbim de Lévi-Strauss, pentru că antropologul francez a implicat profund această artă în viziunea și în metodologia de analiză a miturilor. Cele patru volume *Mythologiques*

sunt grăitoare în acest sens. Întâi de toate, muzica îi oferă analistului cadrele de expunere a elementelor mitologice; așa se face că multe capitole sunt intitulate prin apelul la termeni de sorginte simfonică – „Temă și variațiuni”, „Recitativ”, „Sonata bunelor maniere”, „Fuga celor cinci simțuri”, „Tocată și fugă”, „Simfonie rustică în trei mișcări” etc. –, iar întreaga tetralogie *Mythologiques* începe cu „Uvertură” și se încheie cu „Final”, după modelul marilor lucrări simfonice. În spatele acestor cadre formale se află însă convingerea că mitul deține o structură muzicală. Așadar, apelul la muzică nu rămâne unul exterior; de fapt, în exercițiul interpretării, analistul operează cu elementele miturilor – le aranjează în planuri de referință, le evidențiază orchestrația am zice –, așa cum un muzician prelucrează materia sonoră. S-a spus referitor la această comparație: „Antropologul poate, efectiv, să descifreze un mit, așa cum șeful de orchestră descifrează o partitură de muzică simfonică” (Ledent, 2009, 35). Să adăugăm, în continuarea acestei observații, că, dacă marii interpreți de muzică, în special dirijorii, nu doar interpretează muzica, ci o re-crează, atunci, prin analogie, putem vedea în Claude Lévi-Strauss nu doar un subtil interpret de mituri, ci un re-creator al lor!...

Nu trebuie să ezităm a spune că, încuibat în acest tip de analiză a miturilor, există și un risc: singularizarea. Limbajul muzical nu e un limbaj la îndemâna oricui; el este un limbaj cvasi-ezoteric și nu întâmplător Lévi-Strauss consideră muzica „supremul mister al științelor omului” (1964, 26). Autorul acestei reflecții accentuează o dată mai mult condiția specială a artei muzicale, prin comparație atât cu poezia, cât și cu pictura. „[P]oezia folosește drept vehicul un bun comun, care este limbajul articulat. (...) Dimpotrivă, muzica se slujește de un vehicul

7. Cazul său este tratat prin similitudine cu acela al lui Edward Sapir, de asemenea un reprezentat de seamă al școlii americane de antropologie din anii 1920/1930.

8. Un amănunt semnificativ: și Ruth Benedict, și Edward Sapir au scris poezii. Întâmplător sau nu, una dintre creațiile poetice semnate de Benedict poartă titlul „Mit” (vezi reeditarea ei în Mead 1974, 24)!...

care îi aparține în mod intrinsec și care, în afara ei, nu mai este susceptibil de nici o utilizare generală” (*ibidem*). În privința picturii, aceasta își poate lua culorile ca atare din natură, ceea ce nu e cazul cu arta muzicii, care nu găsește în natură decât zgomote. Sinteza acestor perspective comparative ne arată că limbajul muzical e un limbaj *sui generis*, anume unul ce ridică dificultăți de înțelegere. A încerca să comunici ceva în acest limbaj (care nu este comun nici semenilor în general și nici măcar confrăților de breaslă, adică antropologilor) înseamnă a te expune singularității. O singularitate, însă, vecină cu măreția; celor ce se apropie de opera sa, Claude Lévi-Strauss li s-ar putea adresa (cu o motivație diferită, ce-i drept) preluând aceste cuvinte dintr-o scrisoare a lui Beethoven către un contemporan: „Nu-i chiar atât de ușor să ajungi pe meleagurile împărăției mele!”.

Dar oare nu subminează această condiție de singularitate – determinată de apelul la limbajul „misterios” al muzicii – tocmai actualitatea ca obiect al argumentării de față? Nicidcum! Nici un dirijor, nici o orchestră, și cu atât mai mult nici un meloman nu vor capta vreodată tainele ultime ale unei compoziții simfonice; cu toate acestea, sălile de concert sunt de fiecare dată pline când pe scenă este prezentă marea muzică! ... Și-apoi, să nu subestimăm fascinația ineputabilă a oamenilor pentru ceea ce înseamnă mister nobil și înalt! ...

Dar, așa cum s-a spus (Ledent, 2009, 34): „Ar fi de scris o carte întreagă despre locul muzicii în opera lui Claude Lévi-Strauss”. Ea va fi, probabil, scrisă cândva...

Încheiere

...Deocamdată, fie-ne îngăduit să încheiem cu un exercițiu special de empatie. Să menționăm, în prealabil, că, în 2009, se împlinesc o sută de ani de la nașterea filosofului român Constantin Noica (1909-1987). Ce operă a lăsat Constantin Noica? În stilul lui Claude Lévi-Strauss, vom răspunde că această operă

este, în felul ei, o pansea în peisajul filosofiei europene din veacul al XX-lea. Să ne închipuim, acum, că antropologul francez ar cunoaște destul de bine ideile filosofului român. Dacă ar fi așa, ne place să ni-l imaginăm pe Claude Lévi-Strauss asumându-și liniștit, din piscul celor 100 de ani de viață, două dintre dezideratele filosofiei practice noiene: *a trăi fără rest* (adică a beneficia de timpul necesar spre a-ți etala preaplina ideilor tale) și *a realiza o operă ca un silogism* (altfel zis: o operă unitară, cu o bună articulare între părțile componente).

Bibliografie

- (Lucrările lui Claude-Lévi Strauss sunt menționate în ordinea apariției lor inițiale în limba franceză.)
- Benedict, R. (1960) [1934] *Patterns of Culture*. New York: A Mentor Book.
- Boia, L. (2002) [1997] *Istorie și mit în conștiința românească*, ed. a 3-a. București: Editura Humanitas.
- Clément, C. (2003) [2002] *Claude Lévi-Strauss*. Paris: Presses Universitaire de France (Que sais-je?).
- Frazer, J.G. (1913) *The Scope of Social Anthropology*, în J.G. Frazer, *Psyche's Task*, 2nd ed., revised and enlarged. London: Macmillan, 159-176.
- Hamilton, P. (1974) *Knowledge and Social Structure. An Introduction to the Classical Argument in the Sociology of Knowledge*. London and Boston: Routledge & Kegan Paul.
- Handler, R. (1986) *Vigorous Male and Aspiring Female. Poetry, Personality, and Culture in Edward Sapir and Ruth Benedict*, în G.W. Stocking, Jr. (ed.), *Malinowski, Rivers, Benedict and Others. Essays on Culture and Personality* (History of Anthropology), vol. 4, 127-155. Madison: The University of Wisconsin Press.
- Kaplan, A. (1964) *The Conduct of Inquiry. Methodology for Behavioral Science*. San Francisco: Chandler.
- Ledent, D. (2009) *La révolution symphonique. L'invention d'une modernité musicale*. Paris: L'Harmattan.
- Lévi-Strauss, C. (2003a) [1952] *Race et histoire*, în C. Lévi-Strauss, (2003b) [1973], 377-422.

- Lévi-Strauss, C. (1978) [1958] *Antropologie structurală* (trad. de I. Pecher, prefață de I. Aluș). București : Editura Politică, seria „Idei contemporane”.
- Lévi-Strauss, C. (2006) [1962] *La pensée sauvage*. Paris : Plon, coll. Agora.
- Lévi-Strauss, C. (1964) *Mythologiques, I: Le cru et le cuit*. Paris : Plon.
- Lévi-Strauss, C. (1995) [1964] *Mitologice, I: Crud și gătit* (trad. și prefață de I. Pânzaru). București : Editura Babel.
- Lévi-Strauss, C. (1998) [1966] *Mitologice, II: Miere și scrum* (trad. de I. Pânzaru). București : Editura Babel.
- Lévi-Strauss, C. (2003b) [1973] *Anthropologie structurale deux*. Paris : Plon, coll. Agora.
- Mead, M. (1974) *Ruth Benedict*. New York : Columbia University Press (Leaders of Modern Anthropology Series).
- Modell, J. (1989) „«It Is Besides a Pleasant English Word» – Ruth Benedict’s Concept of «Patterns»”, în *Anthropological Quarterly*, 62, 1, 27-40.
- Nagel, E. (1961) *The Structure of Science. Problems in the Logic of Scientific Explanation*. London : Routledge & Kegan Paul.

Primit la redacție : iunie, 2009

